

KRAJŠAVE

Krajšav (kratic, okrajšav, simbolov in formul) je v slovenščini vedno več in se spreminjajo. **Okrajšave** težijo k poenobesedenju (i. t. d. > itd.); nečrkovalne **kratice** prehajajo med lastna imena in občna poimenovanja (**UNICEF** > **Unicef**; **EMŠO** > **emšo**).

KRATICE

Kratice kot ustaljene krajšave večbesednih poimenovanj nastanejo s krnitvijo besed, zvez ... (**Kulturno-umetniško društvo** > **K, U, D** > **KUD**; **ultravijolični** > **U, V** > **UV**).

DELITEV: Glede na to, kako jih izgovarjamo, jih delimo na: (a) **črkovalne** (**PVC** [pévécé] in [pèvècà], **NK** [ènká] in [nèkà]); (b) **nečrkovalne** (**NUK** [núk]).

Izjeme: **BBC** [bíbisí], **FBI** [èfbíáj], **DJ** [dídzéj], **PC** [písí in pécé], **TTIP** [títip in tàtàípà], **GSM** [džízèsèm in géèèsèm]).

ZAPIS: (a) z velikimi črkami, slovnične besede izpuščamo (**NUK**); (b) z veliki črkami, slovnične besede z malimi (**BiH**). Nečrkovalne kratice lahko prehajajo med običajno besedje ter se pišejo z malimi črkami (**emšo**) in z veliko začetnico, če so lastna imena (**Nuk**).

PISNO PREGIBANJE KRATIC:

Črkovalne kratice: Končnice in obrazila pišemo z **malimi črkami, za vezajem**, če se kratica govorno končuje na: (a) soglasnik (**OZN OZN-a, OZN-ov** [óžèèn óžèèna, óžèènov]); (b) naglašeni samoglasnik (**OZN OZN-ja, OZN-jev** [óžènè óžènàja óžènàjev], **STA STA-ja, STA-jev** [èstèà èstèàja èstèàjev]).

Nečrkovalne kratice pogosto pišemo in pregibamo kot običajno besedje (**Nasa Nase, Nasin**).

Posebnosti:

1. Nečrkovalne kratice na nenaglašeni samoglasnik raje pišemo in sklanjamo kot običajno besedje, če ne gre drugače, pa zadnji samoglasnik obravnavamo kot sklonilo (**UNESCO UNESCA, UNESCOV; EMO EMA, EMOV**).
2. Posamezne črkovalne kratice (in iz njih izpeljane besede) prehajajo z zapisom, ki odraža izgovor, med navadno besedje: **teve** (< TV), **devede devedeja** (< DVD); **beemve beemveja** (< BMW); **esdees esdeesa, esdeesovec** (< SDS).

SPOL IN SKLANJATEV KRATIC

Kratice so praviloma samostalniki (**BDP**), redkeje tudi pridevniki (**UV**).

1. **Samostalniške kratice so najpogosteje moškega spola**, in sicer ne glede na to, katerega spola je jedrna beseda podstave, večinoma se sklanjajo **po prvi moški sklanjatvi** (**DDV-ja, NUK-a, KUD-a, SNG-ja**).
2. **Črkovalne in tudi nečrkovalne kratice sklanjamo tudi po tretji moški sklanjatvi**: **OŠ – v OŠ, na ARSO**.
3. Izjema so **nečrkovalne kratice, ki se končujejo na nenaglašeni a** in se sklanjajo **po prvi ženski sklanjatvi**: **CIA CIE, NASA NASE**.
4. Ohranjanje spola podstavne zveze (po **tretji ženski sklanjatvi**): **FF – na mariborski FF** – spol je razviden iz ujemanja.
5. Množinske končnice: **ZDA, GSO**.
6. Za nekatere kratice so v rabi različne sklanjatveni možnosti, npr. **NUK**.

KRATICE V DALJŠIH POIMENOVALNIH ENOTAH

1. Med samostojnima kraticama, ki se povežeta v novo enoto, naredimo presledek (**ZRC SAZU, IDV FDV**).
2. Številski dodatki: **SSKJ2, ZIL-1, MP3/mp3, NUK 2**. Od zapisa številskega dodatka je odvisno sklanjanje: **gradnja NUK-a/NUK** in **gradnja NUK-a 2 / NUK 2**.
3. Kratice v besednih zvezah nastopajo kot nesklonljive samostojne enote (**EKG laboratorij, UV žarki**).

OKRAJŠAVE

Znamenje okrajšanosti je pika. Okrajšamo lahko besede, zveze, med njimi tudi lastna imena, in sicer na različne načine (**itd.** – in **tako dalje**; **ga.** – **gospa**; **dram.** – **dramaturg, dramaturginja, dramski, mrd.** – **milijarda**; **ppolk.** < **podpolkovnik**, **ide.** < **indoevropski**, **lit.zg.** < **literarnozgodovinski**, **angl.-slov.** < **angleško-slovenski**).

Posebnosti:

1. **OKRAJŠAVE IMEN**: **T. Pandur, Ch. de Gaulle, R. Sch.** (< Robert Schumann).

2. BREZ KRAJŠAVNE PIKE pišemo okrajšave šolskih ocen (**nzd** – nezadostno; **odl** – odlično, **pdb** – prav dobro) in glasbene oznake (**pp** – it. *pianissimo* 'zelo tiho', **f** – it. *forte* 'glasno').
3. CITATNE OKRAJŠAVE zapisujemo enako kot v jeziku, iz katerega prihajajo: **cf.** (< lat. *confer* – 'primerjaj'), **ibid.** (< lat. *ibidem* – 'prav tam'). Pri pisanju prevzetih okrajšav besednih zvez upoštevamo načela slovenskega pravopisa glede **stičnosti**, npr. **N.** (< lat. *nomen nescio* – 'neznanec/neznanka'), **P. S.** (< lat. *post scriptum* – 'pripis').

OKRAJŠAVE BESEDNIH ZVEZ: Okrajšamo vsako prvino, krajšavni piki pa sledi presledek: **d. o. o.** (< družba z omejeno odgovornostjo), **izr. prof.** (< izredni profesor / izredna profesorica), **op. avt.** (< opomba avtorja/avtorice). V času se je v rabi vmesna krajšavna pika postopoma opustila: **itd.** (< in tako dalje), **itn.** (< in tako naprej), **ipd.** (< in podobno), **npr.** (< na primer), **tj.** (to je), **mdr.** (< med drugim).

Posebnosti:

1. Če je PRVA BESEDA BESEDNE ZVEZE, ki jo želimo okrajšati, PREDLOG ALI VEZNIK, se ta ne okrajša vedno: **po Kr.** (< po Kristusu), **v pok.** (< v pokoju).
2. OKRAJŠAVE KOT STALNE DODATKE OB IMENIH GOSPODARSKIH SUBJEKTOV, ki jih pišemo za imenom z vejico, zapisujemo tudi **stično**, če je tak pravno zavezujoči zapis v registru podjetij, npr. **Družba Petka, d.o.o., deluje na področju založniške dejavnosti.**
3. Enaka pravila veljajo za OKRAJŠAVE IZ DRUGIH JEZIKOV, ki se pojavljajo v slovenskih besedilih, npr. 'družba z omejeno odgovornostjo': **S. r. l.** (< it. *Società a responsabilità limitata*), **GmbH** (< nem. *Gesellschaft mit beschränkter Haftung*).

OKRAJŠAVE IZOBRAZBENIH, AKADEMSKIH IN ZNANSTVENIH NAZIVOV: Pišemo jih ob osebnih imenih v različnih položajih, skladno z zakonodajo. (a) Izobrazbene oz. strokovne nazive pišemo za imenom in vejico (**Janez Novak, univ. dipl. inž. les., in Janez Novak, mag. angl.**). (b) Bolonjski nazivi po tretji stopnji, akademski nazivi, ki jih pridobi posameznik na univerzi, in častni nazivi so zapisani pred imenom (**mag. Nataša Kotnik, dr. Rok Kralj**).

Posebnost: Namesto KOPIČENJA ENAKOVRSTNIH OKRAJŠAV uporabljamo tudi nesistemske načine, npr. namesto **dr. dr.** 'dvojni doktor' raje **ddr.**; tako še **dddr.** 'trojni doktor' in **mmag.** 'dvojni magister'.

IZGOVARJANJE OKRAJŠAV: Okrajšave navadno beremo tako, da jih sproti razvezujemo.

Posebnosti:

1. Okrajšava **ga.** (GOSPA) ima poleg osnovne oblike še dve, ki nakazujeta obliko razvezave: **ge.** (gospa) in **go.** (gospo).
2. Za nekatere okrajšave se je uveljavilo le ČRKOVALNO IZGOVARJANJE: **b. p.** [bà pè in bé pé], **b. l.** [bè là], **ddr.** [dàdàrà].
3. Nekatere ČRKOVALNO IZGOVARJANE OKRAJŠAVE LAHKO PREGIBAMO: **d.o.o.-ji, d.d.-ji, s.p.-ji.** Pri teh okrajšavah lahko spremljamo tudi proces postopnega prehajanja med občna poimenovanja, ki jih sklanjamo kot navadne samostalnike, npr. **dede dedeja** (< d. d.); **espe espeja** (< s. p.); **deoo deooja** (< d. o. o.); **vede vedeja** (< v. d.).

KRAJŠAVE ZA DATOTEKE IN SPLETNE DOMENE: Okrajšave, nekatere so tudi kratice (PDF, HTML), ki jih uporabljamo kot končnice spletnih domen in datotek, **pišemo s piko na levi**, npr. **.com** (< angl. *company* 'podjetje'), **.net** (< angl. *network* 'omrežje'), **.pdf** (< PDF, angl. *portable document format*).

SIMBOLI

Simboli so grafična znamenja za mere, fizikalne količine, kemijske elemente, matematične pojme, denarne enote, strani neba ipd. (**Na** – natrij, **H** – novolat. *hydrogenium* 'vodik', **S** – sever; **CHF** – švicarski frank, **MS** – Murska Sobota, **XL** – angl. *extra large* 'zelo velik'). Pišemo jih po dogovoru – z malimi ali velikimi črkami in brez pike, izjemoma z malo ali veliko črko (**l** ali **L** – liter).

- Simboli se lahko z drugimi simboli, števkami ali ločili DRUŽIJO v nove simbolne enote (**mA, m², km/h**).
- Simbole za merske enote pišemo OB ŠTEVILKAH, in sicer s presledkom za številko: **35 m, 10 %, 220 V, 5 a** (pet arov), drugače kot **5a + 3b** (pet a + tri b) v algebri.
- Simbole beremo narekovalno (**Na** [èná]), v besedilu jih večinoma razvezujemo v besede (**Na** – natrij).

FORMULE

Simboli se lahko združujejo tudi v formule, tj. kratke simbolične zapise, ki se uporabljajo v matematiki, naravoslovju in tehniki ter kemiji (**H₂O** (vodikov oksid, voda), **NaCl** (natrijev klorid)); pišemo jih skladno z dogovorno normo posameznih strok.

- Pišemo jih brez okrajšavnih pik in jih ne pregibamo, beremo pa jih črkovalno (**CO** [céó], **H₂O** [há dvá ó]).
- Matematične formule so v splošnem obrazci, ki povedo, kako izračunati neko količino ali vrednost, npr. **Ploščino kvadrata izračunamo po formuli p = a².**